

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні етапи становлення державної політики у сфері цивільного захисту в Україні як одному з основних напрямків забезпечення національної безпеки, особливості основних історичних періодів переходу місцевої протиповітряної оборони до цивільної оборони і цивільного захисту.

The main stages of the state policy formation in the field of civil defense in our country as one of the basic directions of the national security safeguarding, as well as characteristic features of the main historical periods of the transition of local anti-aircraft defense to civil defense have been considered.

Ключові слова: цивільний захист, національна безпека, протиповітряна оборона.

Сучасний розвиток Української держави характеризується переломним моментом у пріоритетах безпеки особистості і держави в цілому, а вирішення проблем цивільного захисту (ЦЗ) населення і територій від надзвичайних ситуацій (НС) техногенного і природного характеру на сучасному етапі є однією з найважливіших функцій держави.

Будь-який напрямок державної політики, в тому числі й у сфері ЦЗ, формується під впливом певних історичних умов, що дозволяє простежити процес її становлення, визначити позитивні і негативні тенденції розвитку, стати ключем до розв'язання завдань, які постають перед державою.

Вітчизняні та закордонні вчені, а саме: Ю. Аболонець, Ю. Абрамов, В. Акімов, М. Брушлинський, Ю. Воробйов, О. Гайдук, Ю. Глуховенко, П. Гусєв, О. Депутат, В. Доманський, Л. Жукова, С. Засунько, І. Коваленко, О. Копан, В. Люблін, І. Мужик, Б. Касимов, І. Кімстач, Г. Рева, П. Савельєв, В. Семіков, В. Франчук, М. Шахраманьян та ін. у своїх працях розглядали різні аспекти проблеми ЦЗ.

Разом з тим питанню історичного розвитку державної політики у сфері ЦЗ приділено недостатньо уваги.

У загальному вигляді виконане дослідження дозволяє виділити чотири основні етапи формування державної системи захисту населення і територій від НС (табл.). Кожен з цих етапів визначався рівнем і масштабом можливих небезпек і залежав від їхнього характеру [1].

Таблиця

Показники	Роки			
	1932	1961	1998	2004
Назва системи	МППО	ЦО	ЦО – ЄДСНС	ЄСЦЗ
Передумови появи	Розвиток авіації. Загроза використання хімічної зброї	Поява ракетно-ядерної зброї	Нові військово-політичні умови. Чорнобильська та інші великі аварії	Зниження загрози ядерної війни. Зміна характеру військових конфліктів
Особливості	Захист населення в зонах можливої діяльності авіації	Загально-державний характер. Захист території усієї держави	Здатність вирішувати завдання як у мирний, так і у воєнний (різні підсистеми) часи	Рішення завдань по захисту в мирний та воєнний часи в рамках однієї системи
Недоліки	Локальний характер, обмежені можливості	Недостатня ефективність у мирний час	Незавершений характер у системотвірному плані	Противоречива нормативно-правова база для умов мирного та воєнного часу

Можна помітити, як розширювалося коло завдань, як з відомчої системи вона перетворювалася на загальнодержавну, як змінювалися принципи і підходи до виконання покладених на неї завдань, технології їхнього виконання.

Уперше питання захисту населення від небезпек воєнного характеру стали на початку ХХ ст. і пов'язані вони були з початком бурхливого розвитку нових видів озброєнь і перш за все авіації. За часів першої світової війни 1914 – 1918 рр. у ході бойових дій вперше з'являється можливість наносити ефективні удари по тилам держав супротивників. Ця обставина викликала необхідність здійснення

захисту населених пунктів від ударів з повітря. Особливістю заходів з протиповітряної оборони було те, що поряд з військами для захисту від нападу з повітря і швидкої ліквідації наслідків авіаційних нальотів стало залучатися населення. Це привело до створення системи місцевої протиповітряної оборони (МППО), що спиралася на мирне населення міст і стала попередником системи цивільної оборони (ЦО) держави.

Спираючись на досвід громадянської війни і зростання військового значення авіації, Радянський уряд,

починаючи з 1925 р. видав ряд постанов, спрямованих на створення і зміцнення протиповітряної оборони (ППО) країни.

Будуючи інституційну основу МППО, у 1929 р. на базі управління ППО утворюються служби інженерно-хімічного захисту внутрішнього нагляду і розвідки, у 1931 р. – протипожежної охорони, рятування і безпеки, медико-санітарної, ветеринарної служби.

4 жовтня 1932 р. вийшла постанова Ради Народних Комісарів (РНК), яка затвердила Положення про протиповітряну оборону території СРСР. Цей акт ознаменував утворення загальносоюзної місцевої протиповітряної оборони (МППО), яка була виділена в самостійну складову частину всієї системи ППО держави, основи майбутньої ЦО СРСР, що призначалась для захисту населення від повітряного нападу противника.

Основними завданнями МППО були такі: попередження населення про загрозу нападу з повітря й оповіщення про проходження загрози; здійснення маскування населених пунктів і об'єктів народного господарства від нападу з повітря (особливо світломаскування); ліквідація наслідків нападу з повітря, в тому числі й із застосуванням отруйних речовин; підготовка бомбосховищ і газосховищ для населення; організація першої медичної та лікарської допомоги потерпілим у результаті нападу з повітря; надання ветеринарної допомоги постраждалим тваринам; підтримка громадського порядку та забезпечення дотримання режиму, встановленого органами влади і МППО в районах загроз. Виконання всіх цих завдань передбачалося силами і засобами місцевих органів влади й об'єктів народного господарства.

Штаби, служби і формування МППО створювалися тільки в містах і на промислових об'єктах, що могли виявитися в радіусі дії авіації супротивника.

Організаційна структура МППО визначалася її завданнями. Загальне керівництво МППО в країні здійснювалося Наркоматом з військових і морських справ (з 1934 р. – Наркомат оборони СРСР), а в межах військових округів – їхнім командуванням.

Основними силами для вирішення завдань МППО були: військові частини МППО, що підпорядковувалися командуванню військових округів; добровільні формування МППО: у міських районах – дільничні команди, на підприємствах – об'єктові команди, при домоуправліннях – групи самозахисту.

Підготовка кадрів для МППО здійснювалася на спеціальних курсах МППО, а навчання населення – через навчальну мережу громадських оборонних організацій.

Важливою віхою на шляху зміцнення МППО з'явилася постанова РНК СРСР від 20 червня 1937 р. “Про місцеву (цивільну) протиповітряну оборону Москви, Ленінграда, Баку і Києва”, що намітило низку нових заходів для посилення місцевої ППО в цих містах, зокрема безпосереднє керівництво МППО в цих містах було покладено на місцеві органи влади – ради депутатів трудящих, а до складу виконкомів міських рад цих міст було введено посади заступників голів виконкомів рад депутатів трудящих по МППО.

За порівняно короткий строк МППО країни перетворилася на ефективну систему захисту населення та об'єктів економіки від ударів противника з повітря.

На початку Великої Вітчизняної війни МППО була достатньо організованою, чіткою, сучасною для того періоду системою і, в цілому, була готова до виконання покладених на неї завдань.

У зв'язку з місцевим характером діяльності органів і сил МППО і необхідністю зосередити зусилля Наркомату оборони СРСР на підготовці Збройних Сил до війни, що наближалася до кордонів СРСР, постановою РНК СРСР від 7 жовтня 1940 р. керівництво МППО було передано Наркоматові внутрішніх справ СРСР, у складі якого було створено Головне управління МППО.

22 червня 1941 р. усі складові МППО були приведені в бойову готовність. Перші ж дні війни показали високу готовність системи МППО, а деякі виявлені хиби швидко усувалися.

МППО в роки війни стрімко набирала силу. Чисельність її формувань перевищила 6 млн чоловік; дільничні формування були реорганізовані в міські військові частини МППО, а кількість інженерно-протихімічних військових частин значно зросло.

Сили МППО успішно справилися зі своїм завданням у роки війни. У взаємодії з частинами Збройних Сил МППО внесла в роки війни істотний внесок у справу захисту населення і народного господарства від нальотів фашистської авіації, у багатьох випадках її сили брали участь і у відбиванні атак сухопутних частин супротивника на міста.

У післявоєнний період, спираючись на багатий досвід Великої Вітчизняної війни, МППО неухильно продовжувала вдосконалюватися. Було введено в дію нове положення про МППО, в якому відбився весь позитивний досвід попередньої діяльності МППО. Було уточнено завдання й організаційну структуру МППО.

Поява в арсеналі збройних сил США ядерної зброї і швидке нарощування його запасів змусило в 1956 р. знову переглянути організацію МППО. МППО вперше було названо системою загальнодержавних заходів, здійснюваних з метою захисту населення від сучасних засобів поразки, створення умов, що забезпечують надійність роботи об'єктів народного господарства в умовах нападу з повітря, та проведення рятувальних і невідкладних аварійно-відбудовних робіт. Хоча про ядерну зброю при цьому не йшлося, але нові зусилля системи заходів МППО були націлені на організацію захисту саме від нього.

На МППО покладалася відповідальність за організацію підготовки всього населення країни до протиповітряного, протиатомного, протихімічного і протибактеріологічного захисту. Начальником МППО

залишався Міністр внутрішніх справ СРСР. Начальниками МППО в союзних і автономних республіках були міністри внутрішніх справ, але загальне керування проведенням заходів МППО було покладено на ради міністрів союзних і автономних республік, а в областях, краях, містах і районах, у міністерствах і відомствах – на виконкоми рад депутатів трудящих, міністерства і відомства.

Найбільш масовими силами МППО стали формування республіканських, крайових, обласних і районних служб МППО – загони, бригади, команди тощо. У житлових масивах міст і селищ, як і раніше, передбачалося створення груп самозахисту.

Було переглянуто також способи захисту населення й об'єктів народного господарства.

У липні 1961 р. МППО було перетворено на Цивільну оборону (ЦО) СРСР, яка стала складовою частиною системи загальнодержавних оборонних заходів, що здійснювалися у мирний і воєнний часи, з метою захисту населення і народного господарства країни від зброї масового ураження, а також для проведення рятувальних та аварійно-відновлювальних робіт в осередках ураження, зонах можливих затоплень.

Крім того, для організації робіт з ліквідації наслідків стихійних лих, аварій (катастроф), забезпечення постійної готовності органів управління і сил для ведення цих робіт, а також для здійснення контролю за розробкою і реалізацією заходів для попередження НС у мирний час було створено Державну комісію Кабінету Міністрів СРСР з надзвичайних ситуацій, а також комісії з надзвичайних ситуацій (КНС) при радмінах союзних республік, виконкомах крайових, обласних і міських рад народних депутатів.

Вони працювали під керівництвом відповідних радянських органів, вищестоящих КНС, а також урядових (державних) комісій, які створювалися для розслідування причин і ліквідації наслідків особливо великих аварій (катастроф) або стихійних лих.

Робота КНС була організована у взаємодії з органами ЦО, МВС, КДБ, військового командування й організаціями державного нагляду і контролю. При них створювався постійний робочий орган на базі штабів і служб ЦО.

Рішення КНС під час НС були обов'язковими для виконання всіма організаціями і підприємствами, розташованими на відповідній території.

Організаційно ЦО СРСР була побудована за загальнодержавним і політико-адміністративним устроєм, можливим характером НС, виникнення яких очікувалося в мирний і воєнний час, а також завданнями, покладеними на неї.

Практично вся діяльність ЦО, починаючи від республіканського рівня, закінчуючи об'єктами народного господарства, з одного боку, здійснювалася під керівництвом виконкомів рад народних депутатів, з іншого – органами військового управління. Безпосереднє керівництво ЦО в союзних і автономних республіках, краях, областях, містах, міських і сільських районах здійснювалося головами рад народних депутатів, що були начальниками ЦО.

Таким чином, заходи ЦО поширилися на всю країну, на всі верстви населення і звітність за їх виконання почала здійснюватися за територіально-виробничим принципом.

Територіальний принцип організації означав, що незалежно від відомчої приналежності ЦО об'єктів народного господарства організаційно входить у структуру ЦО відповідних республік, країв, областей, міст, районів, на території яких вони розташовані.

Виробничий принцип організації полягав у тому, що ЦО об'єктів народного господарства організаційно входить також до структури ЦО відповідних міністерств, відомств, керівники яких несуть повну відповідальність за стан ЦО в цих установах.

ЦО спиралася на матеріальні та людські ресурси всієї країни. ЦО в СРСР була не тільки частиною системи загальнодержавних оборонних заходів, але і всенародною справою, а її організація передбачала сполучення централізованого і децентралізованого управління силами і засобами.

У 1970-80-х рр. штаби, частини і формування ЦО залучалися до боротьби з великими стихійними лихами, брали участь у розробці та організації профілактичних заходів, спрямованих на зменшення збитків при можливих стихійних лихах, аваріях, катастрофах.

Але аварія на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 р. стала серйозним випробуванням як для населення України, так і для всієї системи захисту населення і територій від НС. Вона дала предметний урок, виявила недоліки і вузькі місця у готовності ЦО.

У 1990-ті рр. проблеми природної та техногенної безпеки набули важливого значення, що вимагало невідкладного вироблення цілісної державної політики у сфері безпеки життєдіяльності, створення досконалих механізмів її реалізації. Система захисту населення, що існувала на той час, відігравши свою позитивну роль, уже не могла забезпечити реалізацію свого призначення – бути гарантом безпеки населення.

3 лютого 1993 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України “Про Цивільну оборону України”, 10 травня 1994 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, якою затверджується “Положення про цивільну оборону України”. Уперше офіційно було визначено, що ЦО України є державною системою органів управління, сил і засобів, що створюється для організації та забезпечення захисту населення від наслідків НС техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру.

Але найкардинальнішим кроком, який докорінно змінив суть системи захисту населення від НС, було утворення Указом Президента України від 28 жовтня 1996 р. Міністерства України з питань надзвичайних

ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС).

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 1997 р. на МНС покладено координацію діяльності міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф.

У зв'язку з розширенням переліку завдань починається здійснювання відповідне організаційно-функціональне забезпечення, створення, реорганізація і перепідпорядкування інституцій, які пов'язані з попередженням і ліквідацією НС.

Ураховуючи досвід попередніх років, з метою централізації міжвідомчих функцій управління, особливо при великомасштабних надзвичайних ситуаціях, 16 лютого 1998 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено [постанову](#) “Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій”.

2 вересня 1997 р. Президентом України видано [Указ](#) “Про заходи щодо впровадження в Україні єдиної системи проведення авіаційних робіт з пошуку і рятування”.

19 січня 1998 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено [постанову](#) “Про Головний центр координації авіаційних робіт з пошуку і рятування Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи”, 22 лютого 1999 р. [постанову](#) “Про створення спеціального авіаційного загону Міністерства на базі військового аеродрому в м. Ніжині”. Логічним завершенням формування цього напрямку діяльності МНС стало ухвалення 8 вересня 2004 р. Кабінетом Міністрів України постанови “Про утворення Державної авіаційної пошуково-рятувальної служби”.

Разом з тим, 30 березня 1998 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено [постанову](#) “Про передачу до сфери управління Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи воєнізованих гірничорятувальних формувань”. Наказом Міністерства утворено Головний штаб Державної воєнізованої гірничорятувальної (аварійно-рятувальної) служби МНС України (15 квітня 1998 р.), а 12 жовтня 1998 р. ухвалено [постанову](#) “Про передачу до сфери управління Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи воєнізованих гірничорятувальних підрозділів Міністерства вугільної промисловості”.

3 червня 1999 р. Президентом України видано [Указ](#) “Про вдосконалення системи реагування на надзвичайні ситуації на водних об'єктах”. Кабінетом Міністрів України ухвалено постанову “Про утворення Державного координаційного центру реагування на надзвичайні ситуації на водних об'єктах”. Видано наказ Міністерства “Про організацію виконання Указу Президента України “Про вдосконалення системи реагування на надзвичайні ситуації на водних об'єктах”.

Наприкінці 1999 р. починається формування аварійно-рятувальних служб. Зокрема, 11 грудня 1999 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено [постанову](#) “Про утворення Державної спеціалізованої аварійно-рятувальної служби пошуку і рятування туристів”, а 14 грудня 1999 р. Верховною Радою України прийнято [Закон України](#) “Про аварійно-рятувальні служби”.

Починає приділятися увага і питанням попередження НС, контролю за станом об'єктів і територій, якості формування і діяльності АРС. Так, 26 травня 2001 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено постанову “Про утворення Державної інспекції цивільного захисту та техногенної безпеки”, 15 листопада 2005 р. постанову “Про затвердження Положення про Державний департамент промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду”.

Свій розвиток отримує і державна система захисту від НС, з'являються концептуальні документи.

Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 1998 р. “Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації” створюється єдина державна система запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру (ЄДСНС), визначаються основні завдання, склад сил і засобів, порядок виконання завдань і взаємодії структурних підрозділів, а також регулюються основні питання функціонування єдиної державної системи. Саме ця постанова конкретизувала і відокремила діяльність системи при НС техногенного та природного характеру в рамках системи ЦО держави.

26 березня 1999 р. Президентом України видано Указ “Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій”. 16 березня 2000 р. Верховною Радою України прийнято Закон України “Про правовий режим надзвичайного стану”; 8 червня 2000 р. Закон України “Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”; 13 липня 2000 р. Верховною Радою України прийнято Закон України “Про зону надзвичайної екологічної ситуації”; 4 серпня 2000 р. Президентом України видано Указ “Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”; Кабінетом Міністрів України ухвалено постанову “Про затвердження переліку об'єктів та окремих територій, які підлягають постійному та обов'язковому обслуговуванню державними аварійно-рятувальними службами”.

У серпні 2000 р. починають прийматися програмні документи, зокрема Кабінетом Міністрів України ухвалено постанову “Про затвердження Програми запобігання та реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру на 2000–2005 роки”.

9 лютого 2001 р. Президентом України видано Указ “Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”, яким на МНС

покладено питання контролю за створенням, зберіганням, поповненням і використанням центральними та місцевими органами виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності матеріальних резервів для попередження і ліквідації наслідків НС.

7 березня 2001 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено постанову “Про утворення Координаційної ради зі створення та функціонування Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань надзвичайних ситуацій”.

Однією зі складових державної політики у сфері ЦЗ є політика соціального захисту постраждалих і подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.

Так, уже в лютому 1991 р. Верховною Радою України приймається Закон України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”, постановою Верховної Ради України від 2 вересня 1993 р. затверджується Концепція Національної програми ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту громадян на 1994-1995 роки та період до 2000 р., а в березні 2006 р. приймається Закон України “Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006 – 2010 роки”.

Важливим етапом у формуванні державної політики у сфері ЦЗ стало підписання 15 вересня 2003 р. Указу Президента України “Про питання щодо перетворення військ Цивільної оборони України і державної пожежної охорони в окрему невійськову службу”. Саме в цей період відбувається злиття системи ЦО, ЄДСНС та державної пожежної охорони МВС України в єдину службу боротьби з НС, починають створюватися основні засади побудови єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ) в Україні. З цією подією пов’язане подальше прийняття таких інших законодавчих і підзаконних актів, як Указ Президента України “Про вдосконалення управління у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру” від 21 листопада 2003 р., Указ Президента України “Про Державну програму перетворення військ Цивільної оборони України, органів і підрозділів державної пожежної охорони в Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту на період до 2005 року” від 19 грудня 2003 р.

Але основою подальшої розбудови системи ЦЗ в Україні став прийнятий 24 червня 2004 р. Закон України “Про правові засади цивільного захисту”, який визначає правові та організаційні засади у сфері ЦЗ населення і територій від НС техногенного, природного та військового характеру, повноваження органів виконавчої влади та інших органів управління, порядок створення і застосування сил, їх комплектування, проходження служби, а також гарантії соціального і правового захисту особового складу органів та підрозділів ЦЗ.

Прийняття цього документа надало правову основу побудови ЄДСЦЗ України, тобто об’єднання ЄДСНС, що виконує функції захисту населення і територій від природно-техногенних небезпек у мирний час, і ЦО, що забезпечує захист населення у воєнний час в єдине ціле [2].

І хоча ще рано казати, що перебудову системи ЦЗ населення і територій від НС в Україні завершено, а політика у сфері ЦЗ повністю сформована, основні її підвалини закладено.

Таким чином можна зазначити, що майже сім десятиліть існували дві системи захисту населення від нападів з повітря – МППО і ЦО. За ці роки вони показали свою життєву необхідність, розумність більшості заходів, а тому набули всенародного характеру. Але зміна політичних устроїв держав, соціально-економічні умови, технології виробництва і системи зброї, відповідно їм і концепції національної безпеки, військові доктрини, підходи до захисту населення і територій від НС та ін., не могло не відбитися на стані сучасного ЦЗ і перспективах його розвитку.

По-перше, як відзначено в Законі України “Про основи національної безпеки”, продовжує зберігатися військова небезпека. За певних умов вона може перерости в безпосередню військову загрозу і військові конфлікти різної інтенсивності.

Крім того, в останні роки загрозу для України може уявляти міжнародний і внутрішній тероризм. У цих умовах завдання ЦО як складової ЦЗ у разі виникнення НС воєнного характеру, як і колись, продовжують залишатися актуальними, а за деякими напрямками здобувають ще більшу значущість.

Але втрата колишнього стратегічного значення і суто військово-оборонної сутності привела до того, що ЦО здобуває велику соціальну спрямованість; її основною цільовою настановою стає не стільки участь у досягненні військового стратегічного успіху, скільки збереження життя людини та середовища її існування.

Сили і засоби ЦЗ повинні готуватися не стільки до дій в умовах війни, скільки вміти ефективно вирішувати завдання, що виникають у мирний час, приділяючи при цьому особливу увагу мобілізаційному плануванню.

По-друге, незважаючи на вжиті заходи, імовірність виникнення НС природного і техногенного характеру в Україні залишається високою. Обстановка, що складається в багатьох регіонах, сьогодні складна. Зростає збиток від НС. Залишаються високими втрати серед людей. Завдається шкода навколишньому природному середовищу.

Назріла необхідність більш активного впливу держави на управління ризиками. Для цього необхідно розробити принципово нові положення, що відповідають міжнародним стандартам, де головна роль належить попередженню НС, зниженню ризиків їхнього виникнення.

Необхідне вдосконалення діяльності ЄДСЦЗ, зокрема аварійно-рятувальних служб, зміцнення взаємодії з органами державної влади і місцевого самоврядування з питань ЦЗ.

По-третє, ЦЗ повинен стати менш витратним для держави, ніж раніше. У ХХІ ст. треба змінювати принципи захисту населення. По-четверте, потребує вдосконалення нормативно-правова і організаційно-функціональна база ЦЗ.

У перспективі ЦЗ повинен будуватись за принципом стратегічної мобільності. Промисловість, сільське господарство, органи управління повинні бути готові до швидкого переходу на роботу за планами реагування і ліквідації наслідків НС, а за необхідності і за планами надзвичайного та воєнного стану.

Таким чином, основні тенденції розвитку ЦЗ, напрямки побудови державної політики у сфері ЦЗ України на початок ХХІ ст. можна було б сформулювати так: максимальне збереження наявного потенціалу, адаптація до нових соціально-економічних і військово-політичних умов, попередження виникнення НС, гнучке стратегічне й оперативне реагування на зміни обстановки, створення можливостей для послідовного оперативного розгортання сил і засобів у короткий термін і до необхідного рівня.

Література:

1. *Воробьев Ю. Л.* Катастрофы и общество / Ю. Л. Воробьев, Г. Г. Малинецкий, В. И. Осипов [и др.]. – М., Контакт-культура, – 2000. – 331 с.
2. МНС України : історія становлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/history>

Надійшла до редколегії 02.06.2009 р.